

AIMO NUMMI

HEINÄ- RATAMO JA MUUT RAUTALEHDET

SUOMESSA KASVAA VIISI ERI RATAMOLAJIA

Suomessa on kaikkiaan viisi ratamolajia: kyläpiharatamo, rantapiharatamo, meriratamo, soikkoratamo ja heinäratamo.

Vain kapealehtinen **meriratamo** (*Plantago maritima*) ja piharatamon harvinaisempi alalaji, **rantapiharatamo** (*Plantago major* ssp. *intermedia*), on katsottu alkuperäisiksi eli omilla leviämiskeinoillaan tulleiksi. Muut lajit ovat ihmisen mukana tulleita, siis joko muinaistulokkaita eli arkeofyyttejä tai -osassa maata - uustulokkaita.

KYLÄPIHARATAMO, SOIKKORATAMO JA HEINÄRATAMO OVAT ARKEOFYYTTEJÄ

Yleisempi piharatamolajeista, **kyläpiharatamo** (*Plantago major* ssp. *major*) on muinaistulokas koko Suomessa. Se pitäytyy edelleenkin vain ihmisen toiminnan piirissä, rikkakasvina teillä, pihalla ja viljelyksillä. Piharatamo on ihmisen mukana levinnyt myös Pohjois-Amerikkaan, jossa sitä aikanaan on sanottu "valkoisen miehen jalanjäljeksi".

Ratamoista arkeofyyttejä ovat tämän tavallisen pihakasvimme lisäksi myös **soikkoratamo** (*Plantago media*) ja **heinäratamo** (*Plantago lanceolata*).

Plantago lanceolata

Ne tunnistaa helposti lehtiruusukses-
taan ja tähkämäisestä kukinnostaan.
Soikkoratamon lehdet ovat leveän-
soikeita, lyhytruotisia. Tähkä on 2-8 cm
pitkä, usein punertava. Heinäratamon
lehdet ovat kapean suikeita, pitkä-
ruotisia. Tähkä on vaihtelevan pituinen,
mutta yleensä lyhyempi kuin muilla
lajeilla. Vanhoilla heinäratamon
tulokkailla se on nappimaisen lyhyt,
uudemmillä tulokasryhmillä pitempi.

Soikkoratamosta ja heinäratamosta on
Suomessa moniaikaisia esiintymiä.
Vanhan levinnän lisäksi soikkoratamoa
on tullut myöhemmin uustulokkaana
muun muassa ratapihoille ja myllyille.
Heinäratamosta on myöhemmin tullut
lähinnä Itä-Suomeen myös hieman
poikkeava, pitkätähkäinen muoto. Etelä-
Suomessa heinäratamo on kuitenkin
vanhan asutuksen ja peltoviljelyn
indikaattori ja melko harvinainen.

”RAUTALEHTIÄ” KÄYTETTIIN VIELÄ ÄSKETTÄIN

Varsinkin piharatamoa on aikanaan
nimitetty ”rautalehdeksi” - mahdollisesti
siksi, että sen lehtiä on käytetty terä-
aseen, ”raudan”, leikkaaman haavan
hoitamiseksi. Kaikilla ratamoilla on
verenvuotoa tyrehdyttäviä ja haavaa
parantavia ominaisuuksia. Ne perustuvat
paitsi lehden sisältämiin lima-aineisiin
myös sen antiseptisiin vaikutuksiin. Vielä
aivan viime vuosikymmenillä on maa-
seudulla ollut tapana painaa haavan
päälle ratamon lehti estämään veren-
vuotoa. Ratamon lehdet auttavat myös
hyönteisen pistoksiin ja niitä on käytetty
myös jalan hiertymien päällä. Nuoria
ratamon lehtiä voidaan syödä salaatin
tapaan ja niistä on valmistettu myös
teetä. Keski-Euroopassa ne ovat olleet
yleisenä ainesosana yskänlääkkeissä.

MONITUHATVUOTINEN PERINNE LÄÄKEKASVINA

Varsinkin heinäratamolla on takanaan
pitkä, ainakin yli kaksituhatta vuotta

vanha perinne lääkekasvina. Kreikkalainen
Dioskorides kirjoitti vuonna 78 eKr. sen
erinomaisista vaikutuksista. Heinäratamo
on ollut Englannissa hyvin arvostettu
lääkeaine jo **Shakespearen** aikoihin ja
hän mainitseekin sen Romeossa ja
Juliassa. Elias **Tillandzin** vuonna 1683
Turun ja lähialueiden kasveista kirjoitta-
massa kirjassa ”Catalogus plantarum”
heinäratamolla on monta suomenkielistä
nimeä: *kourulehti* (tällä nimellä piha-
ratamokin tunnettiin vielä 1900-luvulla),
nukenlehti, *rautalehti*.

HEINÄRATAMO ON JO RAUTAKAUTISEN ASUTUKSEN KASVEJA

Lounais-Suomen kulttuurikasveja tutki-
neet **Onni Silkkilä** ja **Aarre Koskinen**
ovat tavanneet heinäratamon kahdessa-
kymmenessä kulttuurikohteessa, joista
viisitoista liittyy muinaislöytöalueeseen.

Heinäratamo kuuluu niihin kasveihin, jotka
esiintyvät **Jomalan, Kökarin, Saltvikin**
ja **Sundin** muinaiseen merenkulkuun
liittyvillä satama- ja hautapaikoilla. Sitä
kasvaa harvinaisena myös Suomenlahden
länsiosan saaristossa, esimerkiksi Inkoon
saaristossa, ja myös lounaisrannikolla,
missä sen on oletettu olevan alkuperäi-
nen. Vanhan merenkulun reitit ja rantau-
tumispaikat ovat olleet juuri tässä osassa
rannikkoa ja saaristoa. Siksi olisi selvitet-
tävä ovatko heinäratamon esiintymät
mahdollisesti näiltä ajoilta.

Päijät-Hämeen perinnemaisemien alueilla
heinäratamo kasvaa kolmessa kohteessa:
Heinolan **Paason niityillä** ja **Imjärvellä**
sekä **Asikkalan Keltalahdella**.

LÄHTEET

Antti Hovi: *Päijät-Hämeen perinnemaisemat*
Aili Paju ym.: *Ravimtaimede oskussönastik*
Onni Silkkilä, Arre Koskinen:
Lounais-Suomen kulttuurikasvistoa
Nils Hewe: *Välsignade växter*
Leena Hämet-Ahti ym.: *Retkeilykasvio*, 4. painos
Bror Pettersson: *Av människan införda växter i floran*
kring våra fornborgar och medeltidsfästen.
(Nordenskiöld-Samfundets Tidskrift årg. 3).
Juha Suominen, Leena Hämet-Ahti: *Kasvistomme*
muinaistulokkaat: Tulkintaa ja perusteluja.
Elias Tillandz: *Catalogus Plantarum*
Artikkeli on ilmestynyt ARKEONETISSÄ osoitteessa
www.arkeo.net/kasvisivut/ratamot.htm